

30.12.2025

EOAK/2137/2025

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Mikko Eteläpää

SYYTTÄJÄLAITOKSEN MENETTELY SYYTTÄJÄN MÄÄRÄÄMISESSÄ OIKEUDENKÄYNNIN PÄÄKÄSITTELYYN

1 KANTELU

Seksuaalirikosasian asianomistaja arvosteli oikeusasiamiehelle 10.3.2025 osoittamassaan kantelussa (EOAK/1572/2025) Helsingin hovioikeudessa 6.–7.3.2025 järjestettäväksi aiotun asiansa pääkäsittelyn peruuttamista. Asiassa pyydettiin selvitystä Helsingin hovioikeudelta.

Asiaan selvittämisen yhteydessä Helsingin hovioikeus osoitti valtioneuvoston oikeuskanslerille Etelä-Suomen syyttäjäaluetta arvostelewan kantelun. Apulaisoikeuskansleri siirsi kantelun oikeusasiamiehen käsiteltäväksi valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta annetun lain 4 §:n 3 momentin nojalla edellä kerrotun asiayhteyden vuoksi.

Helsingin hovioikeus pyysi tutkimaan, onko Syyttäjälaitoksessa huolehdittu syyttäjän tehtävien hoitamisesta tässä asiassa Syyttäjälaitoksesta annetun lain edellyttämällä tavalla. Hovioikeus lähetti hovioikeudenneuvosten A:n, B:n ja C:n 26.3.2025 päiväämän kantelun, jossa arvosteltiin Etelä-Suomen syyttäjäalueen menettelyä siitä, että syyttäjän sairastuttua tämän esimies ei siirtänyt asiaa kenenkään toisen syyttäjän hoidettavaksi ja hovioikeus joutui peruuttamaan pääkäsittelyn.

Kantelun mukaan Syyttäjälaitos ei huomioinut asiassa lain edellyttämällä tavalla asianosaisten oikeusturvaa ja oikeutta saada asiansa käsitellyksi ja ratkaistuksi kohtuullisessa ajassa. Hovioikeus muun muassa katsoi, että Syyttäjälaitos ei toiminut yleisen edun mukaisesti, koska se ei huomioinut kantelussa tarkemmin selostettuja muille tahoille aiheutuvia seurannaisvaikutuksia, joita pääkäsittelyn peruuttamisesta tässä asiassa aiheutui. Hovioikeus kysyi, onko Syyttäjälaitoksessa kiinnitetty tarpeeksi huomiota varajärjestelmien kehittämiseen yllättävien esteiden sattuessa.

1.1 Kantelu kokonaisuudessaan

Hovioikeudenneuvosten allekirjoittama kantelu kuului kokonaisuudessaan seuraavasti:

Helsingin hovioikeus saattaa valtioneuvoston oikeuskanslerin arvioitavaksi Syyttäjälaitoksen toiminnan lainmukaisuuden tapauksessa, jossa hovioikeuden pääkäsittely 6.-7.3.2025 on jouduttu peruuttamaan syyttäjän jäätyä virkansa puolesta kutsuttuna saapumatta pääkäsittelyyn.

Syyttäjälaitoksesta annetun lain 9 §:n mukaan syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta hänen käsiteltävään olevassa asiassa tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla. Saman lain 5 §:n 1 momentin mukaan syyttäjälue vastaa syyttäjän tehtävien järjestämisestä alueellaan käsiteltävissä rikosasioissa. Lain 10 §:n mukaan syyttäjä on toimivaltainen syyttäjän tehtävissä koko maassa. Edelleen 21 §:n 1 momentin mukaan syyttäjän ollessa toisen virkatehtävän vuoksi tai muusta syystä estynyt hoitamasta syyttäjän tehtäväänsä, esimies voi siirtää hänen käsiteltävään olevia rikosasioita toisen syyttäjän hoidettavaksi.

Peruuntuneen pääkäsittelyn osalta kysymys on valitusasiasta, jossa rikosasian vastaaja on hakenut muutosta käräjäoikeuden tuomioon, jossa hänen syykseen on luettu viisi pakottamista seksuaaliseen tekoon. Teonkuvauksen mukaan teko aika kaikkien tekojen osalta on ollut 1.7.2018-28.2.2019. Asia on tullut vireille Helsingin käräjäoikeudessa 1.9.2022, ja tuomio on annettu 12.5.2023. Tuomioon on edellä todetusti haettu muutosta Helsingin hovioikeudelta, ja jatkokäsittelylupa on myönnetty 31.7.2023. Pääkäsittely on tämän jälkeen sovittu pidettäväksi 7.-8.3.2024. Asiassa on pyydetty eurooppalaisen tutkintamääräys -järjestelmän puitteissa oikeusapua Örebron käräjäoikeudelta, jonka tuomiopiirissä yksi kuultavaksi nimetyistä todistajista asuu. Pääkäsittely on kuitenkin 28.2.2024 peruutettu valittajan pyynnöstä uuden todistelun hankkimisen mahdollistamiseksi.

Uusi pääkäsittely on tämän jälkeen saatu sovittua toimitettavaksi 6.-7.3.2025 ja asiassa on esitetty uusi oikeusapupyyntö Ruotsiin.

Syyttäjälaitokselta on pääkäsittelyä edeltävänä päivänä eli 5.3.2025 ilmoitettu hovioikeudelle, että asian syyttäjä on sairastunut ja ettei heillä ole ”ketään seri-juttujen syyttäjää vapaana eikä tällä aikataululla kukaan ehdi kaksipäiväiseen juttuun perehtyä”. Tällä perusteella Syyttäjälaitos on pyytänyt pääkäsittelyn perumista ja uuden päivämäärän sopimista. Hovioikeus on ilmoittanut, että pääkäsittely toimitetaan aiemmin ilmoitetun aikataulun mukaisesti ja että syyttäjän on tultava pääkäsittelyyn Syyttäjälaitokselle toimitetun kutsun mukaisesti virkansa puolesta. Hovioikeus on myös todennut, että kysymys on sen käsityksen mukaan varsin tavanomaisesta rikosasiasta, joka ei edellytä pitkää perehtymistä tai seksuaalirikoksiin erikoistumista. Syyttäjälaitos on tästä huolimatta todennut, ettei sijaisen määrääminen asiaan ole mahdollista.

Hovioikeus on Syyttäjälaitoksen esittämästä huolimatta hylännyt pyynnön pääkäsittelyn peruuttamisesta katsoen, ettei asian käsittelyä voitu enää viivyttää ottaen huomioon asianosaisten oikeus saada asiansa käsitellyksi ja ratkaistuksi. Asiassa on annettu merkitystä myös sille, että kysymys on kiireellisenä käsiteltävästä seksuaalirikosasiasta, tekoajasta on kulunut pitkä aika, asia on ollut pelkästään hovioikeudessa vireillä kohta kaksi vuotta, pääkäsittely hovioikeudessa on peruutettu jo kertaalleen ja että asiassa on tehty kaksi oikeusapupyyntöä Ruotsiin.

Pääkäsittelyn ensimmäisenä päivänä 6.3.2025 muut asianosaiset ovat olleet hovioikeudessa saapuvilla kukin kutsunsa mukaisesti, mutta syyttäjä on jäänyt virkansa puolesta kutsuttuna saapumatta. Hovioikeus on näin ollen joutunut oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 2 §:n 1 kohdan nojalla peruuttamaan pääkäsittelyn. Hovioikeus on vielä puhelimitse istuntosalista yrittänyt tavoittaa Etelä-Suomen syyttäjälaitoksen johtavaa aluesyyttäjää D:tä sekä aluesyyttäjää, apulaispäällikkö E:tä siinä kuitenkaan onnistumatta. Pääkäsittelyn peruuttamisen jälkeen D on soittanut takaisin ja kysyttäessä ilmoittanut, ettei mitään sijaistamisjärjestelyjä ollut yritetty tehdä edellisen yhteydenpidon jälkeen, koska mitään ei ollut tehtävissä.

Hovioikeus on pääkäsittelyn peruunnuttua ilmoittanut kaikille asiassa kuultavaksi kutsutuille asiasta sekä peruuttanut oikeusapupyyntönsä Ruotsiin.

Hovioikeus pyytää oikeuskansleria tutkimaan, onko Syyttäjälaitoksessa huolehdittu syyttäjäntehtävien hoitamisesta tässä asiassa Syyttäjälaitoksesta annetun lain edellyttämällä tavalla siten, että asia olisi voitu käsitellä mahdollisimman joutuisasti ottaen erityisesti huomioon asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun.

Kuten edellä on todettu, kysymys on sangen tavanomaisesta suomenkielisestä rikosasiasta, jonka asiakirja-aineisto on tavanomaistakin suppeampi. Kyse on myös prosessin muutoksenhakuvaiheesta, jossa syyttäjä on valittajan vastapuoli. Molemmilla muilla asianosaisilla on avustajat, joten syyttäjällä ei ole tarvetta erikseen valvoa asianosaisten prosessuaalisten oikeuksien toteutumista. Hovioikeus ei näe, että asiassa olisi ollut mitään estettä asettaa sairastuneen syyttäjän tilalle toinen syyttäjä. Hovioikeus ei myöskään näe, että asiassa olisi ollut tarvetta seksuaalirikoksiin erikoistuneelle syyttäjälle. Hovioikeuden kokoonpanostakaan kukaan ei ole erikoistunut seksuaalirikoksiin. Hovioikeus toteaa lisäksi, että syyttäjällä on tuomioistuimen suostumuksella mahdollisuus osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä. Jos jostain syystä olisi niin, ettei yksikään Etelä-Suomen syyttäjälaitoksen syyttäjä, ei edes päivystävä syyttäjä, kykenisi osallistumaan pääkäsittelyyn, Syyttäjälaitoksella olisi ollut mahdollisuus pyytää sijaista toiselta syyttäjälaitoksesta ottaen huomioon, että syyttäjä on toimivaltainen syyttäjäntehtävissä koko maassa.

Hovioikeus lisäksi huomauttaa, että se ei itse käytännössä milloinkaan peruuta pääkäsittelyä äkillisenkään sairastumisen vuoksi, vaan sairastuneen jäsenen tilalle tulee toinen jäsen täysin riippumatta siitä, mikä sairastuneen jäsenen tehtävä on kokoonpanossa ollut. Näissä tilanteissa usein osastonjohtajat ja myös tarvittaessa hovioikeuden presidentti ovat käytettävissä.

Hovioikeus haluaakin tässä yhteydessä nostaa esiin kysymyksen siitä, onko Syyttäjälaitoksessa kiinnitetty tarpeeksi huomiota varajärjestelmien kehittämiseen yllättävien esteiden sattuessa. Hovioikeus myös katsoo, ettei syyttäjien tehtävien priorisointi voi olla aivan kohdallaan, jos koko valtakunnasta ei saada syyttäjää jo kertaalleen peruutettuun hovioikeuden pääkäsittelyyn sillä seurauksella, että jo ennestään pitkään kestänyt oikeudenkäynti kestää vieläkin kauemmin. Eikö yksikään syyteharkinta-asia olisi voinut tässä tapauksessa odottaa? Myös voidaan esittää kysymys, olivatko kaikki tuona päivänä jossakin kärjäoikeudessa käsitellyt asiat tärkeämpiä kuin nyt käsillä ollut hovioikeuden pääkäsittely? Jollei Syyttäjälaitoksessa ole menettelytapoja asioiden oikeudenmukaiselle ja koko rikosprosessiketjua huomioivalle priorisoinnille, olisi sellaiset menettelytavat syytä luoda.

Syyttäjälaitos ei ole hovioikeuden käsityksen mukaan nyt kysymyksessä olevassa asiassa lain edellyttämällä tavalla huomionut asianosaisten oikeusturvaa ja oikeutta saada asiansa käsitellyksi ja ratkaistuksi kohtuullisessa ajassa. Tämä oikeus on erityisen korostunut seksuaalirikosasioissa, jossa asian käsittelyn viivästyminen aiheuttaa suurta inhimillistä kärsimystä.

Syyttäjälaitos ei myöskään ole toiminut yleisen edun mukaisesti, koska se ei ole huomionut niitä muille tahoille aiheutuvia seurannaisvaikutuksia, joita pääkäsittelyn peruuttamisesta tässä asiassa aiheutuu. Asiassa, jossa on pyydetty oikeusapua eurooppalaisella tutkintamääräyksellä Ruotsilta ja näin työllistetty jo kaksi kertaa Ruotsin viranomaisia kutsujen toimittamisilla, tilojen järjestämisellä ja yhteyksien testaamisella, kynnys pääkäsittelyn peruuttamiselle tulisi olla tästäkin syystä erityisen korkea. Se, että yksi syyttäjä, joka ei ole erikoistunut seksuaalirikosasioihin, olisi valitukseen vastatakseen joutunut yhdessä päivässä yllättäen perehtymään selväpiirteiseen rikosjuttuun, ei voi olla sellainen ylitsepääsemätön este, joka antaa Syyttäjälaitokselle oikeuden jättää ottamatta huomioon kaiken sen taloudellisen ja muun vahingon, haitan ja henkilötyöviikoissa mitattavan lisätyön, jota peruuttamisesta muille tahoille seuraa. Myös lainvalvontakäytännössä on usein tuotu esille se seikka, ettei viranomaisen resurssipula ole riittävä syy tehtävien laiminlyömiselle.

Julkisuudessa oikeuskäsittelyjen kohtuuton kesto on ollut näkyvästi esillä. Erityisesti seksuaalirikosten käsittelyn viipymistä pidetään asianosaisille erityisen haitallisena ilmiönä. Hovioikeus katsoo, ettei oikeudenkäyntien kestoon ole nähtävissä ratkaisua, elleivät rikosprosessiketjun kaikki toimijat ole valmiita tekemään kaikkensa edistääkseen oikeusprosessien loppuun saattamista.

2 SELVITYS

Pyysin asiassa selvitystä Etelä-Suomen syyttäjälaitoksen johtava aluesyyttäjä D:ltä ja aluesyyttäjä, apulaispäällikkö E:ltä sekä lausuntoa valtakunnansyyttäjältä.

Selvityksissä ja lausunnossa pyysin kiinnittämään huomiota ainakin

1. hovioikeuden kantelussaan esittämään arvosteluun,
2. siihen, onko ja miten tämänkaltaisiin tilanteisiin varauduttu ja miten tämänkaltaisissa asioissa yleensä toimitaan,
3. siihen, kuka ja millä perusteilla määrittelee ns. syyttäjävapaat ja muut jutut,
4. siihen, onko Syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinten välillä sovittu tai keskusteltu menettelyistä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain voimassa olon aikana kuvatus kaltaisten tilanteiden varalta.

Asiassa kannelleet hovioikeudenneuvokset antoivat saatuihin selvityksiin ja lausuntoon vastineensa.

2.1 Aluesyyttäjä, apulaispäällikkö E

Aluesyyttäjä, apulaispäällikkö E kertoo selvityksessään, että hovioikeudessa oli sovittu pääkäsittely 6.3.-7.3.2025 aluesyyttäjän syyttäjäsidonnaisessa seksuaalirikosasiassa.

Kyseinen syytteen asiassa nostanut aluesyyttäjä ilmoitti sairastumisestaan 4.3.2025, jolloin oli selvää, ettei hän pysty hoitamaan 6.3.2025 alkavaa käsittelyä.

E selvitti yksikkönsä syyttäjien tilannetta ja sai toisen kyseisenlaisia seksuaalirikoksia hoitavan aluesyyttäjän työt järjesteltyä siten, että tämä olisi tullut sijaistamaan sairastunutta aluesyyttäjää. Aamulla 5.3.2025 sijaiseksi järjestetty syyttäjä ilmoitti itse sairastuneensa, jolloin E:n yksikössä ei enää ollut ketään vapaana sijaistamaan sairastunutta alkuperäistä syytteen nostanutta syyttäjää.

Syyte koski seksuaalirikosasiaa, jossa vasta käräjäoikeuskäsittelyn jälkeen vastaajan taholta tuotiin lisää todistelua ns. seksomnia väitteestä, minkä vuoksi hovioikeus siirsi asian käsittelyn maaliskuusta 2024 maaliskuulle 2025 eli kerralla vuoden eteenpäin, koska vastaaja oli ilmoittanut menevänsä asiaa koskeviin tutkimuksiin.

E:n mukaan em. väite ei ole tavanomainen ja tällaisia asioita on henkilötsektorin yksikössä hoitanut aiemmin vain 4 syyttäjää. Yksi näistä on virkavapaalla, kaksi oli sairastunut ja yksi oli hoitamassa oman asiansa pääkäsittelyä. Seksuaalirikokset ovat E:n mukaan lähtökohtaisesti aina vaativia rikosasioita ja siten myös aina syyttäjäsidoonaisia, koska vain hyvin yksinkertaiset ja helpot asiat voivat olla ns. syyttäjästä vapaita asioita ja lisäksi kaikki Alha-Pyhtilän yksikössä paikalla olleet syyttäjät olivat sidottuja muihin pääkäsittelyihin.

E:n mukaan aina ensisijaisesti pyritään etsimään sijainen ja järjestelemään työt siten, ettei sovittuja pääkäsittelyitä tarvitse syyttäjistä johtuvasta syystä peruuttaa. Valitettavasti joskus tilanne on niin vaikea, että ketään ei sijaiseksi pystytä järjestämään ja pääkäsittelyn peruuttamista joudutaan pyytämään, kuten tässä tapauksessa. Lisäksi nyt kyseessä olevassa asiassa on ollut kyse kaksipäiväisestä vakavasta seksuaalirikosasiasta, jonka perehtymiseen asian täysin tuntemattomalle syyttäjälle on varattava riittävästi aikaa valmistautua. Riittävä valmistautumisaika tällaisessa asiassa ei ole muutama tunti edellisenä päivänä, koska syyttäjän on niin asianomistajan kuin vastaajan oikeusturvan takia tunnettava asia läpikotaisin ajaakseen syytettä objektiivisesti.

2.2 Johtava aluesyyttäjä D

Johtava aluesyyttäjä D toteaa selvityksessään lähtökohtana rikosasioissa olevan syyttäjäsidoonaisuuden. Syyttäjävapaus on aina poikkeus ja se on omaksuttu käytännöksi yksinkertaisissa ja selvissä rikosasioissa. Käytännössä syyttäjälaitoksen nopean toiminnon käsittelemät asiat ovat syyttäjävapaita. Näiden lisäksi syyttäjä voi arvioida käsiteltävänä olevan muun asian syyttäjävapaaksi, jos se on laajuudeltaan, luonteeltaan ja intressiltään suppea.

D:n mukaan on itsestään selvää, että usean päivän pääkäsittely kiistetyssä seksuaalirikosasiassa, jossa on myös kv-toimenpiteitä, ei ole syyttäjävapaa, jolloin lähtökohta on, että syyttäjä hoitaa itse käsiteltävänä olevien asioiden käsittelyt kaikissa oikeusasteissa. Syyttäjät sopivat syyttäjäsidoonaisuudet istuntopäivänsä yhteistyössä tuomioistuimen kanssa ottaen huomioon sekä käräjäoikeudessa että hovioikeudessa vireillä olevat asiat.

Kantelun kohteena olevassa tapahtumasarjassa syyttäjälueella on pyritty hoitamaan istuntoon sijainen. Sijaisenkin sairastuttua hovioikeudelle on jouduttu edellisenä päivänä aamupäivällä ilmoittamaan, että pääkäsittely tulee peruuttaa, koska asialle ei saada syyttäjää.

D:n mukaan hovioikeus ei ole suostunut peruuttamaan käsittelyä eikä hänen käsityksensä mukaan myöskään ilmoittanut tilanteesta asianosaisille. Tästä on aiheutunut täysin vältettävissä olleita kuluja ja ylimääräistä vaivaa, kun asianosaiset ovat turhaan saapuneet paikalle seuraavana päivänä.

Etelä-Suomen syyttäjälueella isoissa toimipaikoissa (Helsinki, Espoo, Vantaa) käytössä olevan päivystysjärjestelyn puitteissa päivystäjä voidaan lähettää istuntoon, jos käsiteltävänä olevan asian luonne ja laajuus sekä valmistautumiseen käytettävissä oleva aika huomioon ottaen se on kohtuudella järjestettävissä oikeusturvan vaarantumatta.

Arvion päivystäjän käyttämisestä tekee kulloinkin vuorossa oleva apulaispäällikkö. Sijaistamisen mahdollisuutta selvitetään myös muilta alueen syyttäjiltä, jos jutun luonne edellyttää syvempää osaamista. Näin on menetelty myös tässä tapauksessa. Jos sijaistaminen ei ole mahdollista siksi, että jutun laajuus tai vaativuus edellyttäisi pitempää perehtymisaikaa, pääkäsittely pyydetään peruuttamaan.

D katsoo, että asianosaisten oikeusturva, jota hovioikeuden kantelussa peräänkuulutetaan, edellyttää, että asian syyttäjä on perehtynyt asiaan ja kykenee toteuttamaan rikosvastuuta täysipainoisesti. D:n mukaan kantelu osoittaa hovioikeudelta hämmästyttävää tiedon tai ymmärryksen puutetta syyttäjän työn luonteesta ja ilmentää valitettavan vähättelevää suhtautumista syyttäjän ammattitaitoon ja prosessirooliin.

2.3 Apulaisvaltakunnansyyttäjä

Apulaisvaltakunnansyyttäjä toteaa lausunnossaan, että hovioikeus on ennalta tiedetystä pääkäsittelyn ehdottomasta esteestä huolimatta päättänyt olla ryhtymättä toimiin pääkäsittelyn peruuttamiseksi etukäteen.

Apulaisvaltakunnansyyttäjä katsoo olevan hovioikeuden oman menettelyn seurausta, että tässä yksittäisessä asiassa muut asianosaiset kuin syyttäjä ovat avustajineen tulleet kutsun velvoittamina paikalle hovioikeuteen, avustajat ovat oletettavasti käyttäneet edeltävän päivän asiaan perehtymiseen, mahdolliset todistajat ja muut asiaan liittyvät henkilöt ovat pitäneet pääkäsittelypäivät varattuna tälle asialle vapaana muilta menoiltaan ja kuulemisvalmistelut Ruotsissa on toteutettu loppuun. Nämä toimet, tai ainakin iso osa niistä olisi vältetty, jos hovioikeus olisi peruuttanut pääkäsittelyn etukäteen heti kun sille oli ilmoitettu esteestä. Hovioikeus on jostain syystä vasta pääkäsittelypäivänä peruttanut pääkäsittelyn syystä, joka sen tietoon oli jo edellisenä päivänä saatettu. Menettely vaikuttaa epätavanomaiselta eikä hovioikeuden kantelusta selviä syytä valitulle menettelylle.

Kanteluasiakirjoista saa apulaisvaltakunnansyyttäjän mukaan sen käsityksen, ettei hovioikeus ollut edes ilmoittanut asianosaisille Syyttäjälaitoksen esteilmoituksesta hovioikeudelle, vaikka tieto olisi varmasti ollut merkityksellinen asianosaisille heidän valmistautumistaan ajatellen. Jokaiselle avustajalle olisi ollut ilman pääkäsittelyn peruuttamisratkaisuaakin selvää, ettei pääkäsittelyä tulla toimittamaan ilman syyttäjää ja että laskutettava etukäteisvalmistautuminen kahden päivän peruutettavaan pääkäsittelyyn olisi turhaa työtä.

Apulaisvaltakunnansyyttäjän mukaan syyttäjäalueen toimintaa arvioitaessa on huomioitava, että kysymys ei ole ollut mistään määräämättömän pitkästä asian käsittelyn lykkääntymisestä. Tällä on merkitystä arvioitaessa sitä, kuinka suurin ponnistuksin syyttäjäalueella olisi tullut etsiä sijaistavaa syyttäjää. Toki on mahdollista ja todennäköistäkin, että jossain päin Suomea jollain toisella syyttäjäalueella olisi ollut vapaana syyttäjä, jonka käsiteltäväksi puheena olevan asian olisi ainakin teoriassa voinut siirtää. Periaatteessa syyttäjäalue voi pyytää apua muilta alueilta, mutta esimerkiksi tässä asiassa se olisi tarkoittanut seksuaalirikosjutun asiakirjojen lähettämistä ympäriinsä luettavaksi ja arvioitavaksi, löytyisikö jostain päin Suomea syyttäjä, jolla olisi käytettävissä ollut lyhyt aikakin huomioon ottaen ollut mahdollisuus ja edellytykset perehtyä asiaan ja hoitaa sen syyttäjän tehtävät syyttäjälle kuuluvien velvollisuuksien mukaisesti.

Apulaisvaltakunnansyyttäjä toteaa, että syyttäjän tehtäviä ei voida hoitaa niin, että syytettä hovioikeuden seuraavana päivänä alkavassa pääkäsittelyssä ajamaan lähetettäisiin "kuka tahansa" syyttäjä "mistä tahansa Suomesta" sellainen vain löydetään. Syyttäjä on käsiteltävän rikosasian tuomioistuimen ratkaistavaksi tuonut ja syytettä siellä ajava kantaja, jonka tekemät ratkaisut vaikuttavat oikeudenkäynnin kulkuun monin tavoin, esimerkiksi siihen, missä laajuudessa tuomioistuin ylipäättään voi asiaa käsitellä. Syyttäjän virkavelvollisuutena on myös omalta osaltaan huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta käsiteltävänä olevassa asiassa tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla.

Syyttäjän ollessa sairastumisen vuoksi estynyt hoitamasta syyttäjän tehtäväänsä, esimies voi siirtää hänen käsiteltäväänsä olevia rikosasioita toisen syyttäjän hoidettavaksi. Rikosasiaa ei kuitenkaan voida siirtää "kenelle tahansa" syyttäjälle. Esimiehen harkintavaltaa tässä suhteessa rajoittaa se, että jutun vastaanottavalla syyttäjällä on oltava tosiasiallinen mahdollisuus huolehtia tehtävästään velvollisuuksiensa mukaisesti ja sekin, että asioita syyttäjien käsiteltäväksi jaettaessa on yleisestikin otettava huomioon asianosaisten oikeus saada asiansa ratkaistuksi joutuisuuden lisäksi myös riippumattomasti ja puolueettomasti.

Syyttäjällä on ajamassaan syyteasiassa väittämis- ja vetoamistaakka. Tässä lienee apulaisvaltakunnansyyttäjän mukaan syyttäjän valmistelija- ja kantajaroolien lisäksi olennainen ero tuomarin tehtäviin, kun arvioidaan, millä aikataululla on hankittavissa sijainen istuntoon. Kantelun perusteella hovioikeuskäytännössä on ilmeisesti normaalia, että asiaa ratkaisevat tuomarit eivät ole etukäteen lainkaan perehtyneet asiaan ja että sijaiseksi voidaan ottaa kuka tahansa. Näin voidaan menetellä, koska vastuu erityisasiantuntemusta edellyttävien kysymysten selvitysten esittämisestä on jutun asianosaisilla. Syyttäjät eivät näin ollen voi toimia samoin kuin tuomarit, vaikka kantelussa näin ilmeisesti ajatellaan. Syyttäjältä edellytetään hyvää etukäteistä perehtymistä asiaan ja siihen liittyviin erityiskysymyksiin, eikä syyttäjä voi mennä edes hovioikeuteen vain katselemaan prosessia sillä ajatuksella, että asianosaisten asiamiehet sen hoitavat. Ideaalitapauksessa ja lainsäätäjän tahtona myös on, että jutun syyttäjä olisi sama, joka on ollut siinä mukana jo esitutkinnan alusta lukien.

Apulaisvaltakunnansyyttäjä katsoo, että syyttäjälueella on toimittu asiassa oikein, kun sijaistamisasia on pyritty ratkaisemaan löytämällä alueelta asian hoitajaksi seksuaalirikoksiin riittävässä määrin perehtynyt syyttäjä. Oikein tai ainakin harkintavallan rajoissa on toimittu myös siinä, ettei asiaan ole lyhyellä varoitusajalla määrätty ketä tahansa asiatyyppiin ennalta perehtymätöntä syyttäjää, jolle valmistautumisaika ei olisi ollut riittävä.

3 RATKAISU

3.1 Oikeusohjeita

Perustuslain 3 §:n 3 momentin mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, ylimpinä tuomioistuimuna korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus.

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Perustuslain 104 §:n mukaan syyttäjälaitosta johtaa ylimpänä syyttäjänä valtakunnansyyttäjä, jonka nimittää tasavallan presidentti. Syyttäjälaitoksesta säädetään tarkemmin lailla.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL) 1 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan syyttäjän tehtävänä on nostaa rikoksesta syyte ja ajaa sitä.

ROL 11 luvun 2 §:n mukaan tuomiossa saadaan pääsääntöisesti ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä.

Valitusasian käsittelyä hovioikeudessa sääntelevän oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 12 §:n 1 momentin mukaan asia ratkaistaan esittelystä kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella, jollei siinä 13–16 §:n nojalla toimiteta pääkäsittelyä.

Syyttäjälaitoksesta annetun lain (Syyttäjälaki, 32/2019) 2 §:n mukaan syyttäjälaitos vastaa itsenäisesti ja riippumattomasti syyttäjäntoimen järjestämisestä.

Syyttäjälain 9 §:n mukaan syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta hänen käsiteltävänänsä olevassa asiassa tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla.

Syyttäjälain 10 §:n mukaan syyttäjällä on itsenäinen ja riippumaton syyteharkintavalta. Syyttäjä tekee itsenäisesti ja riippumattomasti päätösvaltaansa kuuluvat, rikosoikeudellisen vastuun toteuttamista koskevat ratkaisut käsiteltävänänsä olevassa rikosasiassa. Syyttäjä on toimivaltainen syyttäjäntehtävissä koko maassa.

Syyttäjälain 21 §:n 1 momentin mukaan syyttäjän ollessa toisen virkatehtävän vuoksi tai muusta syystä estynyt hoitamasta syyttäjäntehtäväänsä, esimies voi siirtää hänen käsiteltävänänsä olevia rikosasioita toisen syyttäjän hoidettavaksi. Esimies voi pykälän 2 momentin mukaan erityisestä syystä siirtää alaisensa syyttäjän käsiteltävänä olevia rikosasioita toisen syyttäjän hoidettavaksi, jos se on joutuisan oikeudenkäynnin järjestämisen, työn tasaamisen, erityisosaamisen taikka muun vastaavan syyn vuoksi tarkoituksenmukaista. Tämä edellyttää rikosasiaa käsittelevän syyttäjän suostumusta.

3.2 Lähtökohtia

3.2.1 Syyttäjän roolista rikosasian oikeudenkäynnissä

Syyttäjälakia koskevan hallituksen esityksen mukaan syyttäjälaitoksen tehtävänä on rikosvastuun toteuttaminen (HE 17/2018 vp, s. 4).

ROL:a säädettäessä eduskunnan **lakivaliokunta** totesi:

Rikosoikeudenkäynnissä tulee vielä noudatettaviksi akkusatorinen menetelmä sekä virallisperiaate.

Akkusatorinen eli syyttämismenettelmä tarkoittaa oikeudenkäyntimenettelyn määräytymistä huomattavassa määrin asianosaisten, toisaalta syyttäjän ja asianomistajan sekä toisaalta vastaajan toimenpiteiden mukaan. Aloite oikeudenkäyntiin tulee tuomioistuimen ulkopuolelta, asianomistajan tai virallisen syyttäjän toimin. Syyttäjän ja asianomistajan tehtävänä on hankkia ja esittää tuomioistuimelle koko oikeudenkäyntiaineisto. Syyttäjän syyte ja asianomistajan vaatimukset rajaavat tuomioistuimen tutkimisvallan, ja tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta vastaajalle on rangaistusta vaadittu. Syyttämismenettelyn mukaisessa käsittelyssä oikeudenkäynti rakentuu aikaisempaa selvemmin kaksiasianosaissuhteen pohjalle, jolloin toisella puolella ovat syyttäjä ja asianomistaja ja toisella puolella vastaaja. Tuomioistuimen asiana on pysytellä puolueettomana ja ratkaista asia osallistumatta varsinaisesti sen selvittämiseen (LaVM 9/1997 vp, s. 7).

Lakivaliokunta jatkoi syyttäjän tehtävistä seuraavasti:

Rikosprosessiuudistus muuttaa ehkä merkittävimmin syyttäjän tehtäviä. Syyttäjä osallistuu aikaisempaa enemmän esitutkintaan. Rikosasia tulee vireille pääsääntöisesti syyttäjän tuomioistuimeen toimittamalla haastehakemuksella, ja syyttäjä vastaa oikeudenkäynnissä syyteen ajamisesta. Keskitetty käsittely edellyttää huolellista etukäteisvalmistelua ja muun muassa näytön esittämisen tarkkaa suunnittelua. Oikeudenkäynnissä syyttäjän on aktiivisesti kysymyksin huolehdittava siitä, että todistajan esituskinnassa kertomat merkitykselliset seikat tulevat kerrotuiksi myös oikeudenkäynnissä ja että muu todistusaineisto tulee yksilöidysti esitetyksi ja keskustelun alaiseksi. (s. 8)

Edellä oleva ilmentää rikosoikeudenkäyntiä koskevan sääntelyn tarkoitusta. Syyttäjällä on päävastuu nostamaansa syytteeseen perustuvan asian selvittämisestä tuomioistuimessa ja menettely tuomioistuimessa määräytyy suurelta osin syyttäjän (ja vastaajan) toimenpiteiden perusteella.

Oikeuskirjallisuudessa on vakiintuneesti käytetty käsitettä ”jatkuva syyteharkinta”, jolla tarkoitetaan syyteharkinnan ajallista ulottumista esituskinnasta oikeudenkäyntiin ja lainvoimaiseen tuomioon asti.

Oikeuskirjallisuudesta ja syyttäjille annetuista valtakunnansyyttäjän ohjeista voidaan tästä jatkuvasta syyteharkinnasta ja syyttäjän roolista muutoksenhakutuomioistuimessa nostaa esille esimerkiksi seuraavaa.

Syyttäjällä tulee sen mukaisesti olla valmiudet tarkistaa jo kerran esittämäänsä arviointejaan ja niiden perusteella esittämäänsä vaatimuksia ja niiden perusteita. Syyteharkinnan jatkuvuus edellyttää, että syyttäjä seuraa intensiivisesti juttua alusta lähtien, esituskinnasta aina tuomioistuimen lainvoimaiseen tuomioon saakka. (Virolainen – Pölönen: Rikosprosessioikeus II, 2004, s. 35).

Yleensä kuitenkin alioikeudessa syytettä ajaneella syyttäjällä on parhaat edellytykset ajaa juttua myös muutoksenhakumenettelyssä, sillä hän on perehtynyt juttuun, ollut läsnä käräjäoikeuden pääkäsittelyssä ja tehnyt itse havaintoja muun muassa asianosaisista ja todistajista. (Virolainen–Pölönen, m.t., s. 115).

Hovioikeuden pääkäsittelyssä rikosvastuun toteuttamisesta voi etenkin henkilötodistelua vaativissa jutuissa huolehtia asianmukaisesti vain käräjäoikeuden pääkäsittelyssä läsnä ollut syyttäjä. Tämän vuoksi asioita, joissa rikosvastuun toteuttamistarve on suuri, ei saisi jättää ”yhden kortin” eli sen varaan, että juttua käräjäoikeudessa yksin ajanut syyttäjä on käytettävissä myös hovioikeusvaiheessa. (Syyttäjän toimenkuvan kehittäminen, Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja nro 1, 2001, s. 37)

Näytön uudelleen arviointi hovioikeustasolla tapahtuu pääsääntöisesti pääkäsittelyn kautta. Kun kysymys on välittömyydestä ja suullisuudesta, kaikki keskeiset asiaan vaikuttavat seikat on nostettava esille pääkäsittelyssä. Avustajilla ja syyttäjillä on tietenkin parhaat edellytykset siihen. He ovat olleet mukana jo alioikeudessa. Hovioikeudessa ei perehdytä etukäteen kaikkeen käräjäoikeudessa kertyneeseen aineistoon. Siksi asianosaisten tehtäväksi jää merkityksellisten seikkojen esilletuominen hovioikeuden pääkäsittelyssä. Prosessinjohdolla tuomari ei pysty korjaamaan kaikkia puutteita eikä niitä ole aina edes mahdollista havaita. (Liljenfeldt, Muutama sana syyttäjän toiminnasta hovioikeusprosessissa, teoksessa Consilio Manuque – Yhtenäinen syyttäjälaitos 10 vuotta, 2008, s. 27).

Syyttäjän velvollisuuksien jatkumoon rikosprosessissa kuuluu muutoksenhakutarpeiden harkinta. Muut oikeusviranomaiset jutun parissa vaihtuvat, mutta sama syyttäjä hoitaa julkisessa intressissä olevat muutoksenhakutoimet korkeimpaan oikeuteen saakka. (Kuusimäki, Edilex artikkeli ”Syyttäjistön rooli oikeusvaltioperiaatteiden kestävyyskannalta”, 23.5.2003, s.1–2).

Valtakunnansyyttäjän ohjeessa ”Syyttäjän muutoksenhaku hovioikeuteen” (VKS:2012:2) on muun ohessa todettu:

Syyttäjä osallistuu kaikkiin rikosasioiden oikeudenkäynteihin asianosaisena, jonka tehtävänä on myös yleisen edun toteutumisen valvonta. Hän joutuu arvioimaan käsiteltävinään oleviin asioihin liittyviä oikeus- ja näyttökysymyksiä, seuraamusratkaisuja sekä oikeudenkäyntimenettelyä. Syyttäjällä on aineellisesti oikean lopputuloksen saavuttamisen lisäksi merkittävä vastuu oikeuskäytännön kehittämisestä. (1 luku)

Asianosaisten lausumista käräjäoikeudessa on jälkikäteen käytettävissä vain pöytäkirjaan ja tuomioon merkityt tiedot sekä mahdolliset käräjäoikeudessa syntyneet äänitallenteet. Hovioikeuden pääkäsittelyssä syyttäjän täytyy kyetä reagoimaan nimenomaan noissa lausumissa tapahtuviin muutoksiin. Siksi syyttäjän tulee huolehtia, että hänellä on hovioikeuden pääkäsittelyä varten sellainen aineisto ja muistiinpanot, joista käräjäoikeuden pääkäsittelyn keskeiset seikat käyvät ilmi ja joita hän voi käyttää hovioikeuden pääkäsittelyssä vertailumateriaalinaan. Aineisto säilytetään siihen asti, kunnes asiassa on annettu lainvoimainen tuomio (3.2).

Edellä selostettuja syyttäjän velvollisuuksia ja tehtäviä hovioikeuden pääkäsittelyssä voi toteuttaa käsitykseni mukaan parhaiten ja useissa tapauksissa vain se syyttäjä, joka on esitutkinnan aikana tehnyt esitutkintaviranomaisen kanssa esitutkintayhteistyötä, tehnyt asiassa syyteharkinnan ja ajanut syytettä käräjäoikeudessa.

3.2.2 Syyttäjän vaihtamisesta

Voimassa olevaa syyttäjälakia koskevassa **hallituksen esityksessä HE 17/2018 vp** lain 21 §:n ehdotettiin kuuluvan seuraavasti:

Syyttäjä voi antaa käsiteltävänään olevan rikosasian toisen syyttäjän tehtäväksi tämän suostumuksella, jos se on asian laatu ja muut seikat huomioon ottaen tarkoituksenmukaista. Tämä edellyttää kummankin syyttäjän esimiehen suostumusta.

Perusteluissa (s. 29) ehdotuksesta todettiin:

Pykälässä säädettäisiin syyttäjien keskinäisestä tehtävänjaosta. Lähtökohtaisesti syyttäjä vastaa hänelle käsiteltäväksi jaetun rikosasian hoitamisesta. Erityisistä syistä syyttäjällä olisi kuitenkin oikeus siirtää käsiteltävänään oleva rikosasia toisen syyttäjän käsiteltäväksi tämän suostumuksella, jos se asian laatu huomioon ottaen on tarkoituksenmukaista. Siirtäminen voisi tapahtua esimerkiksi silloin, kun jutun asianosaiset ovat muuttaneet toiselle paikkakunnalle. Siirto edellyttäisi sekä rikosasiansa siirtävän että sen vastaanottavan syyttäjän esimiehen suostumusta. Syyttäjien esimiesten suostumus olisi siirtämisen edellytys, jotta esimiehet voisivat arvioida siirrettävän rikosasian aiheuttamaa työmäärää sekä siirtämisen muita edellytyksiä ja tarkoituksenmukaisuutta. Säännöksen tarkoituksena ei ole hidastaa syyteharkinnan joutuisuutta. Esimiehen suostumus voisi olla vapaamuotoinen ja se voitaisiin antaa tarkoituksenmukaisella tavalla.

Lakia ei kuitenkaan säädetty hallituksen esittämällä tavalla, vaan perustuslakivaliokunnan lausuman (PeVL 25/2018 vp) johdosta laki sai voimassa olevan muotonsa.

Perustuslakivaliokunta totesi arvioinnin lähtökohtia selostaessaan:

Syyttäjälaitoksen riippumattomuudella on perustuslakivaliokunnan mielestä tärkeä merkitys etenkin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeena (s. 2).

Pykäläkohtaisessa asian siirtämistä koskevassa jaksossa perustuslakivaliokunta totesi:

Esityksen 1. lakiehdotuksen 21 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi rikosasian siirtämisestä toiselle syyttäjälle. Sen mukaan syyttäjä voi antaa käsiteltävänään olevan rikosasian toisen syyttäjän tehtäväksi tämän suostumuksella, jos se on asian laatu ja muut seikat huomioon ottaen tarkoituksenmukaista. Siirtäminen edellyttää kummankin syyttäjän esimiehen suostumusta.

Lainkohdan perustelujen (s. 29) mukaan siirtäminen voisi tapahtua esimerkiksi, jos jutun asianosaiset ovat muuttaneet toiselle paikkakunnalle. Asian siirtämistä syyttäjältä toiselle voidaan perustuslakivaliokunnan mielestä hyvin perustella asian käsittelyn sujuvuuden näkökulmasta. Valiokunta pitää kuitenkin säännöksen muotoilua ongelmallisena perustuslain 2 §:n 3 momentissa säännellyn lainalaisuusperiaatteen ja 118 §:ssä säännellyn virkatoimia koskevan vastuun kannalta.

Säännöksen mukaan yksittäistä lainkäyttöasiaa ja siinä tehtävää ratkaisua valmisteleva virkamies voisi oma-aloitteisesti — joskin esimiehensä ja asian vastaanottavan syyttäjän sekä tämän esimiehen suostumuksella — siirtää virkatehtäviinsä kuuluvan asian toisen virkamiehen hoidettavaksi. Siirtäminen edellyttää siirron olevan tarkoituksenmukaista asian laatu ja muut seikat huomioon ottaen, mikä ei perustuslakivaliokunnan mielestä riittävästi osoita siirron olevan poikkeus siitä pääsäännöstä, että kukin syyttäjä hoitaa hänelle määrätty tehtävät.

Säännöstä on muutettava siten, että siitä käy ilmi siirron perustuminen syyttäjään nähden esimiesasemassa olevan päätökseen. Lisäksi edellytyksiä asian siirtämiselle tulee tiukentaa säännöksessä. Tällaiset muutokset ovat edellytyksenä sille, että 1. lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä (s. 4).

Perustuslakivaliokunnan lausuman johdosta **lakivaliokunta** (LaVM 5/2018 vp) totesi pitävänsä perustuslakivaliokunnan huomioita tärkeinä:

Lakivaliokunta toteaa, että rikosasian siirtämismahdollisuutta koskeva säännös on sinällään kuitenkin perusteltu. Perusteluissakin esitetyin tavoin jutun asianosaiset ovat esimerkiksi saattaneet muuttaa toiselle paikkakunnalle. Kyse voi olla myös rikosasiaa hoitavan syyttäjän muista virkatehtävistä johtuvista esteistä ja oikeudenkäyntiin liittyvistä aikatauluista. Perusteluissa esitetyin tavoin kyseessä tulee olla erityinen syy (HE, s. 29).

Perustuslakivaliokunnan tavoin lakivaliokunta katsoo, että siirron tulee perustua nimenomaan syyttäjään nähden esimiesasemassa olevan päätökseen. Syyttäjän toiminnan asianmukaisen johtamisen ja erityisesti syyttäjien työtaakkojen tasapuolisuudesta huolehtimisen kannalta on tärkeää, että 21 §:ssä tarkoitetuista syyteasioiden työnjohdollisista siirroista päättävät asianomaiset esimiehet. Valiokunta katsoo kuitenkin, että syyttäjän itsenäisyydestä ja riippumattomuudesta johtuen asioita luovuttavan syyttäjän suostumus siirtoihin on kuitenkin tarpeen lukuun ottamatta tilannetta, jossa syyttäjä on tosiasiallisesti kokonaan estynyt hoitamasta kysymyksessä olevaa syyttäjän tehtävää. Esimerkkinä viimeksi mainitusta voi olla esimerkiksi sairastapaus, jossa suostumusta ei käytännössäkään olisi mahdollista saada.

Edellä todetun perusteella lakivaliokunta ehdottaa, että 21 § jaetaan kahteen momenttiin, joissa ensimmäisessä säädetään tilanteista, joissa syyttäjä on estynyt hoitamasta syyttäjän tehtäväänsä ja esimies siirtää tämän vuoksi rikosasioita toisen syyttäjän hoidettavaksi. Näissä tilanteissa ei edellytetä asioita luovuttavan syyttäjän suostumusta.

Lakivaliokunnan ehdottamassa uudessa 2 momentissa säädetään muista tilanteista, joissa siirto on mahdollinen. Tällöin siirto olisi mahdollinen vain erityisestä syystä. Valiokunta katsoo, että tällainen erityinen syy voi olla käsillä tilanteissa, jotka liittyvät joutuisan oikeudenkäynnin järjestämiseen, työn tasaamiseen, erityisosaamiseen taikka muihin vastaaviin tilanteisiin, joissa siirto erityisestä syystä on tarkoituksenmukaista. Valiokunta korostaa sitä, että 1 momentin ja valiokunnan ehdottaman uuden 2 momentin osalta tarkoitus on, että asian siirto on selkeästi poikkeus siitä pääsäännöstä, että kukin syyttäjä hoitaa hänelle määrätty tehtävät (s. 7–8).

Nykyistä edeltävän syyttäjälaitoslain voimassa oloaikana oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 19 §:ssä säädettiin, että käräjäoikeudessa syytettä ajanut syyttäjä voi, mikäli se on asian laatu huomioon ottaen tarkoituksenmukaista, antaa käräjäoikeuden ratkaisusta valittamisen, valitukseen vastaamisen, pääkäsittelyssä esiintymisen tai muun muutoksenhakemiseen liittyvän toimenpiteen toisen virallisen syyttäjän tehtäväksi tämän suostumuksella.

Tästä lakivaliokunta totesi mietinnössään (LaVM 19/1997 vp – HE 33/1997 vp):

Käsiteltäessä rikosasiaa koskevaa valitusta virallisen syyttäjän tulee virkansa puolesta olla läsnä pääkäsittelyssä silloin, kun virallinen syyttäjä on muutoksenhakijana tai kun vastaaja on valittanut käräjäoikeuden päätöksestä, joka perustuu virallisen syyttäjän rangaistusvaatimukseen. Virallisen syyttäjän on oltava läsnä myös liiketoimintakiellon määräämistä koskevan asian pääkäsittelyssä (OK 26:15).

Yleensä hovioikeudessa juttua ajavan virallisen syyttäjän tulee olla sama henkilö kuin se, joka on ajanut syytettä myös käräjäoikeudessa. Käräjäoikeudessa juttua ajanut syyttäjä on perehtynyt juttuun, hän on ollut läsnä käräjäoikeudessa pidetyssä pääkäsittelyssä ja tehnyt välittömästi itse havaintoja muun muassa asianosaisista ja todistajista. Siten käräjäoikeudessa juttua ajaneella syyttäjällä on parhaat edellytykset ajaa juttua myös hovioikeudessa.

Kuitenkin poikkeuksellisesti yksinkertaisessa rutiinijutussa tai jutussa, jossa ei ole merkitystä sillä, kuka juttua on käräjäoikeudessa ajanut, on tarkoituksenmukaista, että syyttäjät voivat keskenään sopia, että joku toinen syyttäjä, esimerkiksi hovioikeuden istuntopaikkakunnan syyttäjä, ajaa juttua hovioikeudessa. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa, että lukuun lisätään uusi tätä koskeva 19 §.

Säännöksellä on tarkoitus lisätä joustavuutta. Se myös selventää syyttäjän oikeutta puhevallan käyttöön hovioikeudessa (vrt. KKO 1990: 154). Hovioikeuksien istuntopaikkakunnilla ei ole ylimääräisiä syyttäjäresursseja, joita voitaisiin laajasti käyttää nimenomaan vain muutoksenhakuun. Tästä syystä asian siirtäminen toisen syyttäjän hoidettavaksi edellyttää aina uuden syyttäjän suostumusta. Säännöksellä ei puututa ylemmän syyttäjän mahdollisuuteen aina määrätä toinen syyttäjä ajamaan jotakin tiettyä asiaa (s. 11–12).

Edellä olevan perusteella on selvää, että syyttäjän vaihtuminen kesken oikeudenkäynnin tai asian käräjäoikeuskäsittelyn jälkeen on tarkoitettu olevan poikkeuksellista. Pääsääntö on, että syyteharkinnan suorittanut syyttäjä ajaa juttuaan sen lainvoimaisuuteen saakka. Tämä on sitä tärkeämpää, mitä vaativammasta jutusta on kysymys.

3.2.3 Tuomiossa huomioon otettavat seikat

ROL 11 luvun 2 §:n mukaan tuomiossa saadaan pääsääntöisesti ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä.

OK 26 luvun 12 §:n 1 momentin mukaan hovioikeudessa asia ratkaistaan esittelystä kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella, jollei siinä 13–16 §:n nojalla toimiteta pääkäsittelyä.

Säädettäessä oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua hovioikeuteen ja asian käsittelyä hovioikeudessa koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta asiaa koskevassa hallituksen esityksessä HE 33/1997 vp – jonka perusteella säädetty OK 26:12 (165/1998) oli asiallisesti samansisältöinen voimassa olevan lain kanssa – esityksen tavoitteista todettiin muun muassa seuraava:

Kun todistelun vastaanottamisen vuoksi on toimitettava pääkäsittely, oikeudenkäynnin välittömyyttä olisi noudatettava myös muun oikeudenkäyntiaineiston suhteen. Tämän mukaisesti tuomioistuimien saisi perustaa ratkaisunsa vain niihin seikkoihin, joihin asianosaiset ovat pääkäsittelyssä vedonneet. Vapaan todisteiden harkinnan periaatteen onkin katsottu edellyttävän menettelyn suullisuutta ja välittömyyttä. Eräänä pääkäsittelyn toimittamisen tarkoituksena on saattaa hovioikeus alioikeuden kanssa samaan asemaan muun muassa suullisen todistelun arvioimisen suhteen. Jotta tämä toteutuisi mahdollisimman hyvin ja jotta hovioikeus voisi mahdollisimman tasapuolisesti arvioida kaikkea asiassa esitettyä selvitystä, on välttämätöntä, että myös hovioikeudessa pääkäsittely toimitetaan ja todistelu otetaan vastaan keskitetysti ilman lykkäyksiä. Yhtä välttämätöntä on, että asia myös hovioikeudessa ratkaistaan ainoastaan välittömästi pääkäsittelyssä esitetyn ja ilmitulleen perusteella eikä myöhemmin käyttäen osaltaan apuna alioikeudessa kertynyttä oikeudenkäyntiaineistoa ja pääkäsittelystä laadittua pöytäkirjaa (HE 33/1997 vp, s. 27)

Pääkäsittelyssä hovioikeuden jäsenet ratkaisisivat asian heille välittömästi esitetyn oikeudenkäyntiaineiston perusteella (HE 33/1997 vp, s.65)

Kun hovioikeuden tuomiossa asiassa, jossa on järjestetty pääkäsittely, voidaan ottaa huomioon vain pääkäsittelyssä esitetty aineisto, on tärkeää, että syyttäjällä on valmius reagoida mahdollisiin asianosaisten tai todistajien lausumien muutoksiin tai eroavuuksiin. Tämä onnistuu varmuudella vain asiassa käräjäoikeudessa toimineelta syyttäjältä.

3.2.4 Käsittelyn asianmukaisuus ja joutuisuus

Perustuslain 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa. Perustuslain sääntelyllä on tarkoitettu saattaa kansalliseen lainsäädäntöön Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa säädetyt oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet.

Ottaen huomioon, mitä edellä on lausuttu syyttäjän roolista rikosasian oikeudenkäynnissä, syyttäjän vaihtamisesta ja pääkäsittelyn merkityksestä, on mielestäni perusteltua katsoa, että yksi asianmukaisen rikosoikeudenkäynnin tae on syyttäjän perehtyneisyys ajamaansa asiaan.

Asianmukaista käsittelyä turvaa osaltaan se, että syytettä ajaa se syyttäjä, joka on asiassa tehnyt syyteharkinnan ja monissa tapauksissa tehnyt jo esitutkintayhteistyötä. Esimerkiksi oikeudellisesti tai asian laajuuden vuoksi vaativassa henkilötodistelua sisältävässä asiassa on asianmukaisen menettelyn vaatimuksen vuoksi tärkeää, että syyttäjä ei vaihdu kesken prosessin. Kuten edellä on todettu, käräjäoikeudessa juttua ajanut syyttäjä on perehtynyt juttuun, hän on ollut läsnä käräjäoikeudessa pidetyssä pääkäsittelyssä ja tehnyt välittömästi itse havaintoja muun muassa asianosaisista ja todistajista ja hänellä on valmius tarvittaessa reagoida esimerkiksi asianosaisten tai todistajien kertomusten mahdollisiin muuttumisiin.

Tässä asiassa hovioikeus on pyrkinyt turvaamaan vastaajana olleen valittajan oikeuden asianmukaiseen oikeudenkäyntiin peruuttamalla ensimmäisen suunnitellun pääkäsittelyn valittajan pyynnöstä uuden todistelun hankkimiseksi. Uusi pääkäsittely määrättiin vuoden päähän. Tämä uusi pääkäsittely peruuntui tässä kanteluasiassa käsillä olevista syistä.

Pyrittäessä käsittelyn asianmukaisuuteen, käsittelyn joutuisuus saattaa kärsiä – kuten tässä tapauksessa on käynyt. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeiden joutuessa keskenään kollisioon tulisi pyrkiä valitsemaan se toimintatapa, joka parhaiten turvaa kummankin takeen toteutumisen.

3.3 Arviointi

3.3.1 Syyttäjien menettely kantelussa tarkoitettussa asiassa

Kantelussa on kysymys hovioikeudessa seksuaalirikosta koskevan syytteen käsittelystä. Syyttäjät ovat katsoneet, että kysymys on ns. syyttäjäsidonmaisesta asiasta, joka edellyttää syyttäjältä perehtyneisyyttä asiaan. Asiaa kärjäoikeudessa hoitaneen syyttäjän sairastuttua kaksi päivää ennen hovioikeuden pääkäsittelyä siihen on järjestetty sijainen, jolla on ollut edellytykset hoitaa syyttäjän tehtäviä asiassa. Tämänkin syyttäjän sairastuttua pääkäsittelyä edeltävänä päivänä syyttäjälaitoksessa ei ole ollut käytettävissä suunnitellulle pääkäsittelypäivälle syyttäjää, jolla olisi ollut valmiudet hoitaa syyttäjän tehtäviä asiassa. Tämä oli saatujen selvitysten perusteella hovioikeuden tiedossa pääkäsittelyä edeltävänä päivänä. Pääkäsittelyn alkaessa syyttäjää ei tullut paikalle, minkä vuoksi pääkäsittely asiassa oli peruutettava.

Totean edellä selostetun lainsäädännön ja lakien esitöiden perusteella, että syyttäjän vaihtamisen on tarkoitettu olevan poikkeus pääsääntöön, jonka mukaan asiassa syyteharkinnan tehnyt syyttäjä ajaa juttua lainvoimaiseen tuomioon asti.

Syyttäjälaitos vastaa itsenäisesti ja riippumattomasti syyttäjäntoimen järjestämisestä. Se, milloin rikosasian siirtäminen toiselle syyttäjälle tulee kysymykseen ja milloin se ei ole mahdollista, on syyttäjälaitoksen ratkaistava syyttäjälain 21 §:n perusteella.

Hovioikeus on selvityksiin ja lausuntoon antamassaan vastineessa muun ohessa viitannut oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 18 §:n 4 momenttiin, jonka mukaan syyttäjän on virkansa puolesta oltava läsnä sellaisen asian pääkäsittelyssä, jossa syyttäjä on valittajana tai jossa rikosasian vastaaja on valittanut syyttäjän rangaistusvaatimukseen annetusta kärjäoikeuden ratkaisusta. Syyttäjän läsnäolo tällaisessa asiassa on siten hänen virkavelvollisuutensa (ks. HE 33/1997 vp, s. 70–71). Hovioikeus on lisäksi vedonnut korkeimman oikeuden tuomiosta KKO:2013:91 ilmenevään, jonka mukaan syyttäjän virkavelvollisuutena on rikosasian asianosaisena muutoinkin noudattaa tuomioistuimen prosessinjohtomääräyksiä (kohta 10). Syyttäjällä ei hovioikeuden mukaan organisaationsa edustajana ole harkintavaltaa sen suhteen, noudattaako se rikosjutun asianosaisena tuomioistuimen prosessijohtovaltansa nojalla antamia määräyksiä, koska niiden noudattamiseen on virkavelvollisuus.

Tältä osin totean, että edellä mainitun hallituksen esityksen sivulla 71 todetaan lisäksi, että oikeudenkäynnin keskityspäätteen toteutumisesta olisi yleensä paikallaan, että sama syyttäjä valvoisi julkista kannevaltaa asiaa niin käräjä- kuin hovioikeudessa käsiteltäessä. Tähän voi kuitenkin johtua poikkeuksia ylemmän syyttäjän oikeudesta määrätä toinen syyttäjä ajamaan syytettä asiassa tai ottaa syyte itse ajettavakseen. Edelleen hallituksen esityksen sivulla 73 todetaan: ”Jos syyttäjä on poissa sellaisessa muutoksenhakuasiassa toimitettavasta pääkäsittelystä, jossa ainoastaan rikosasian vastaaja on hakenut muutosta ratkaisuun, jonka käräjäoikeus oli tehnyt virallisen syyttäjän rangaistusvaatimuksesta antamaan ratkaisuun, tai liiketoimintakielttoon määrätty valittanut siihen määräämisestään, pääkäsittely olisi peruutettava ja sille olisi määrättävä uusi käsittelypäivä, jollei syyttäjälle saada sijaista.”

Lisäksi totean, että en ole vakuuttunut siitä, että korkeimman oikeuden tuomiossaan KKO:2013:91 kohdassa 10 lausuma tarkoittaisi sitä, että hovioikeus voisi nyt käsillä olevassa tai vastaavissa tilanteissa velvoittaa syyttäjälaitosta järjestämään pääkäsittelyyn kenet tahansa syyttäjän, mitä hovioikeuden näkemys tässä käytännössä tarkoittaisi. Korkeimman oikeuden tuomio koskee kirjallisten todisteiden esittämistapaa koskevien määräysten antamista ja syyttäjän velvollisuutta noudattaa tätä koskevaa määräästä.

Käsitykseni mukaan syyttäjälaitoksen valtiosääntöiseen ja laissa säädettyyn riippumattomuuteen sopisi huonosti se, että tuomioistuin tosiasiallisesti määräisi syyttäjän vaihtamisesta asiassa. Osaltaan tätä ilmentää myös perustuslakivaliokunnan ehdotettua syyttäjälain 21 §:ää koskeva lausunto, jonka mukaan rikosasian siirtäminen toiselle syyttäjälle on mahdollista vain syyttäjän esimiehen päätöksin ja ehdotettua tiukemmin edellytyksin (ks. edellä kohta 3.2.2).

Käsitykseni mukaan tässä asiassa ei ole kysymys syyttäjän virkavelvollisuuden noudattamatta jättämisestä. Jutun syyttäjälle oli kaksi päivää ennen pääkäsittelyä tullut sairauteen perustuva este osallistua pääkäsittelyyn. Syyttäjälaitos oli järjestänyt asiaan toisen kyseisenlaisia seksuaalirikosasioita hoitavan aluesyyttäjän, mutta tämäkin oli sairastunut pääkäsittelyä edeltävänä päivänä. Kysymys on siitä, olisiko syyttäjälaitoksen tässä tilanteessa tullut järjestää pääkäsittelyyn kolmas, käytännössä ”kuka tahansa” syyttäjä, jotta pääkäsittelyä ei olisi tarvinnut peruuttaa.

Kysymys on siten ollut yhtäältä oikeudenkäynnin asianmukaisuudesta ja toisaalta sen joutuisuudesta. Käsitykseni mukaan keskeistä asian arvioinnissa on jutun laatu.

Hovioikeuden mukaan kysymys on ollut sangen tavanomaisesta ja selväpiirteisestä rikosasiasta, jonka asiakirja-aineisto on tavanomaistakin suppeampi. Hovioikeuden mielestä asiassa ei olisi ollut mitään estettä asettaa sairastuneen syyttäjän tilalle ketä tahansa toista syyttäjää eikä asiassa olisi ollut tarvetta seksuaalirikoksiin erikoistuneelle syyttäjälle.

Aluesyyttäjä E sen sijaan toteaa, että jutussa oli vasta käräjäoikeuskäsittelyn jälkeen tuotu vastaajan taholta lisää todistelua ns. seksomnia väitteestä, mikä ei ole tavanomainen, ja hänen yksikössään tällaisia asioita on hoitanut aiemmin vain neljä syyttäjää. Yksi näistä oli virkavapaalla, kaksi oli sairastunut ja yksi oli hoitamassa oman asiansa pääkäsittelyä. E katsoo, että kysymys on ollut vakavasta seksuaalirikosasiasta, jolle oli varattu kaksi istuntopäivää ja jonka perehtymiseen asian täysin tuntemattomalle syyttäjälle on varattava riittävästi aikaa valmistautua. Syyttäjän on niin asianomistajan kuin vastaajan oikeusturvan takia tunnettava asia läpikotaisin ajaakseen syytettä objektiivisesti. Johtava aluesyyttäjä D:n mukaan on itsestään selvää, että usean päivän pääkäsittely kiistetyssä seksuaalirikosasiassa ei ole ns. syyttäjävapaa.

Käsitykseni mukaan oikeudenkäynnin asianmukaisuuden vaatimus on tässä asiassa edellyttänyt, että syyttäjänä hovioikeudessa toimii jutun alkuperäinen syyttäjä tai vähintäänkin seksuaalirikoksiin perehtynyt syyttäjä.

Helsingin hovioikeuden kirjaamosta saadun tiedon mukaan pääkäsittely asiassa on järjestetty 15. – 16.5.2025 eli vähän yli kahden kuukauden kuluttua peruutetusta pääkäsittelystä.

Siihen nähden, että hovioikeus oli vastaajana olleen valittajan pyynnöstä lykännyt pääkäsittelyä peräti vuodella, minun on vaikea nähdä, että asian käsittelyn joutuisuus olisi kerrotuissa olosuhteissa estänyt pääkäsittelyn peruuttamisen asianmukaisen syyttäjätöiminnan mahdollistamiseksi.

Kiinnitän huomiota myös siihen, että perustuslain 118 §:n 1 momentin mukaan virkamies vastaa virkatoimiensa lainmukaisuudesta. Virkavastuun näkökulmasta voi aiheutua ongelmia, jos hovioikeuskäsittelyyn määrätään syyttäjä, joka ei ole tehnyt asiassa syyteharkintaa eikä ajanut syytettä käräjäoikeudessa. Yksinkertaisissa ja selvissä asioissa tämä ei pääsääntöisesti tuota ongelmaa, mutta oikeudellisesti tai näytöllisesti tulkinnanvaraisissa asioissa voi olla todellinen ongelma, jos hovioikeuteen määrätään uusi syyttäjä, joka ei riittävästi tunne asiaa ja sen käräjäoikeuskäsittelyn tapahtumia. Tällaisessa tilanteessa hänellä ei välttämättä ole riittävästi mahdollisuutta arvioida ajamaansa syytettä virkavastuunsa kannalta. Syyttäjä kuitenkin vastaa kaikista niistä toimenpiteistä, joihin hän uutena syyttäjänä ryhtyy, myös haastehakemuksen mukaisen syytteen ajamisesta.

Jos tässä tapauksessa asiaan olisi määrätty kolmas syyttäjä kahden sairastuttua, määräys olisi jouduttu antamaan pääkäsittelyä edeltävänä päivänä syyttäjälle, jolla ei olisi ollut edes kokemusta kyseisenlaisista seksuaalirikoksista. Käsitykseni mukaan tämä olisi ollut kyseisen syyttäjän virkavastuun kannalta selvästi kohtuutonta.

Kaiken edellä esitetyn nojalla katson, että minulla ei ole perusteita arvostella Syyttäjälaitoksen tai asiaan osallisten syyttäjien menettelyä tässä asiassa.

3.3.2 Syyttäjälaitokseen kohdistettu yleisempi arvostelu

Kantelussa on ensisijaisesti kysymys yksittäisestä rikosasiasta, mutta kantelussa on nostettu esiin yleisempikin kysymys vastaavanlaisista tilanteista ja syyttäjälaitoksen reagoinnista niihin.

Tältä osin apulaisvaltakunnansyyttäjä toteaa lausunnossaan muun muassa, että ns. syyttäjävapaat jutut ovat yksinkertaisia, aineistoltaan suppeita ja oikeudellisesti selkeitä tavanomaisia rikosasioita, jotka eivät edellytä juurikaan etukäteistä perehtymistä. Täsmälliset rajanvedot voivat vaihdella käräjäoikeuksittain kuten myös menettelyt näiden hoitamiseksi. Juttujen syyttäjävapaiksi luokittelun perusteista yleensä sovitaan syyttäjälakeiden ja käräjäoikeuksien välillä mahdollisesti toimipaikka- ja käräjäoikeuskohtaisesti. Nopean toiminnan jutut (ns. NOTO-toiminta) ovat yleensä kaikki syyttäjävapaat. Muutoin syytteen nostanut syyttäjä lähtökohtaisesti itse päättää, antaako hän Syyttäjälaitoksesta annetun lain 21 § 2 momentissa tarkoitetun suostumuksen jutun siirtämiseen toiselle syyttäjälle ja siirtää sen tuomioistuimeen syyttäjävapaana, vai haluaako hän hoitaa sen itse soveltaen niitä kriteereitä, jotka on sovittu alueen ja paikallisten käräjäoikeuksien kanssa.

Apulaisvaltakunnansyyttäjän mukaan varautuminen virka-ajan sijaistamistarpeisiin on hyvin alue- ja toimipaikkakohtaista. Syyttäjälakeiden toimipaikat ja yksiköt ovat henkilömääriltään ja käytännön sijaistamismahdollisuuksiltaan hyvin erilaisia, ja joissain paikoissa esimerkiksi etäisyydet aiheuttavat ongelmia enemmän kuin muissa. Myös tuomioistuinten laamannien ja yksittäisten tuomareiden suostumus etäsyyttämiseen vaihtelee sattumanvaraisesti, millä on merkitystä esimerkiksi mahdollisuuksiin sijaistaa etäyhteydellä, vaikka kuva- ja ääniyhteys lain mukaan vastaa lähtökohtaisesti fyysistä läsnäoloa.

Joka tapauksessa sijaistamisjärjestelyillä ei apulaisvaltakunnansyyttäjän mukaan useinkaan voida hoitaa kovin vaativia rikosasioita äkillisissä tilanteissa, joissa riittävää perehtymisaikaa ei ole. Syyttäjälakeilla on käyty ja käydään jatkuvaa keskustelua tämän kaltaisista asioista. Keskustelua käydään myös sidosryhmäyhteistyössä tuomioistuinten kanssa monella tasolla, esimerkiksi laamannin ja johtavan aluesyyttäjän, tai osasto- ja yksikönpäällikköjen välillä.

Apulaisvaltakunnansyyttäjän mukaan juttutyyppi vaikuttaa sijaisen etsinnässä. Syyttäjälaitoksessa on pyrkimys siihen, että nämä asiat tulisivat hoidetuksi niihin perehtyneiden syyttäjien toimesta. Tämä toki myös rajaa sijaistamisen mahdollisuuksia. Seksuaalirikosten osalta on yleensä myös edellytetty, että niitä hoitavat kyseisiin rikoksiin perehtyneet viranomaiset. Tällaisia vaatimuksia on apulaisvaltakunnansyyttäjän mukaan perusteltu esimerkiksi Istanbulin sopimuksella ja siihen liittyvillä Grevion suosituksilla.

Totean, että apulaisvaltakunnansyyttäjän lausunnon perusteella toimintatavoista ns. syyttäjävapaissa jutuissa on yleensä sovittu syyttäjälalueiden ja käräjäoikeuksien välillä. Sen sijaan lausunnosta ei ilmene, että vastaavanlaista sopimista olisi tapahtunut Syyttäjälaitoksen ja hovioikeuksien kesken. Tämän kanteluasian perusteella tällaiseen vuoropuheluun ja sopimiseen saattaisi olla aihetta.

4 LOPPUTULOS JA TOIMENPITEET

Edellä esitetyillä perusteilla katson, että kantelussa tarkoitettu asia ei anna minulle aihetta enempiin toimenpiteisiin.

Kohdassa 3.3.2 toteamaani viitaten esitän Syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinlaitoksen harkittavaksi, olisiko toimintatavoista yhtäältä ns. syyttäjävapaissa asioissa ja toisaalta syyttäjäsidoonmaisissa asioissa aihetta käydä vuoropuhelua ja sopia Syyttäjälaitoksen ja hovioikeuksien kesken.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni valtakunnansyyttäjälle ja tuomioistuinvirastolle.